

ОСНОВНІ ТЕНДЕНЦІЇ ТА НАПРЯМИ РОЗВИТКУ БАНКІВСЬКОГО СЕКТОРА ЗАКАРПАТСЬКОЇ ОБЛАСТІ

В. С. Стойка, кандидат економічних наук

Головним завданням банківської діяльності, яке визначає особливу роль банків в економіці, є акумуляція коштів і їх вкладення в сектори економіки відповідно до попиту й пропозиції на них, здійснення розрахунків, виконання платежів тощо. На регіональному рівні банківська система є невід'ємною складовою регіональної економічної системи, тому відповідно до виконуваних нею завдань визначається специфіка її діяльності в регіоні. Від того, наскільки ефективно банки будуть виконувати свої функції в регіоні, залежить результативність взаємодії банківського сектора та регіональної економіки.

Проблематиці функціонування банківської системи на регіональному рівні присвячено ряд наукових публікацій вітчизняних учених. Монографія проф. Брітченка І. Г. «Регіональное банковское рынковедение (теория, методология, технология)» [1] присвячена дослідженню особливостей взаємодії банківської системи та економіки на регіональному рівні. О. О. Другов [2] досліджує політику регіонального розвитку банківської системи України. Н. П. Заславська [3] розглядає специфіку формування ресурсів банківського сектора

регіону та їх розміщення в реальну економіку. О. І. Копилюк [4] аналізує ефективність діяльності банків на регіональному рівні.

Незважаючи на значну увагу до питань нерівномірності територіального розвитку банківської системи, обмеженою є кількість наукових розробок, у яких розглядається специфіка та проблематика діяльності банків у конкретних регіонах України. Мета статті полягає у визначенні тенденцій і окресленні основних напрямів розвитку регіонального банківського сектора на прикладі Закарпатської області.

Банківський сектор Закарпатської області представлений одним комерційним банком-юридичною особою – ПАТ КБ «Комінвест-банк» і філіями та відділеннями банків інших регіонів України, а також банківськими установами з іноземним капіталом. Динаміку банківських установ Закарпатської області за 2008–2011 рр. наведено у табл. 1.

З 2008 р. спостерігається значне скорочення банківських установ на території Закарпатської області. Зокрема, якщо у 2008 р. їх кількість становила 625, то на кінець 2011 р. – 504. Таким чином, за період 2008–2011 рр.

Таблиця 1

Динаміка кількості банківських установ на території Закарпатської області впродовж 2008–2011 рр.

Показник \ Рік	2008	2009	2010	2011
Банки-юридичні особи	1	1	1	1
Філії	36	28	17	7
Відділення, в т. ч.:	588	551	515	496
- регіонального банку	39	45	45	47
- іно регіональних банків	549	506	470	449
Разом банківських установ	625	580	533	504

кількість банківських установ зменшилася на 121. При цьому кількість філій скоротилася з 36 до 7 одиниць, а відділень – з 588 до 496. Позитивним явищем за таких обставин є збільшення кількості відділень «Комінвестбанку»: з 39 у 2008 р. до 47 у 2011 р. Проте чисельність структурних підрозділів єдиного банку Закарпаття значно відстає від інших банківських установ, які здійснюють свою діяльність у регіоні. Найбільш чисельною мережею в Закарпатській області володіють такі потужні банки як «Ощадбанк», «Приватбанк» і «Райффайзен Банк Аваль». Отже, розвиток банківського сектора Закарпаття залежить від політики великих банків, а ПАТ КБ «Комінвестбанк» не в змозі впливати на їх функціонування на регіональному рівні.

Банківська система впливає на розвиток регіональної економіки, в першу чергу за ра-

хунок здійснення кредитних вкладень. При цьому важливого значення набуває величина довгострокових позик, оскільки саме за допомогою них реалізується інвестиційна функція регіонального банківського сектора. Дана діяльність банківських установ полягає у здійсненні довгострокових кредитів у розвиток місцевої економіки, регіональних програм, суб'єктів господарювання, реалізації іпотечного кредитування. Результатом такої роботи повинно стати розширення спектра інвестиційних послуг банківських установ у регіоні, модернізація виробництва та посилення конкурентних позицій підприємств, підвищення добробуту населення та прискорення темпів соціально-економічного розвитку регіону загалом. Динаміка кредитних вкладень банківських установ Закарпатської області в розрізі строків відображена на рис. 1:

Рис. 1. Динаміка кредитів, наданих банківськими установами Закарпатської області упродовж 2008–2011 рр. у розрізі строків

Статистичні дані свідчать, що впродовж 2008–2011 рр. у Закарпатській області спостерігається зниження обсягів банківських кредитів. Зокрема, у 2008 р. вони становили 8065 млн грн, а на кінець 2011 р. – 5113 млн грн, тобто темп зниження за 2008–2011 рр. становив 37 %. При цьому дане зниження відбулося саме за рахунок довгострокових позик, які впродовж аналізованого періоду скоротилися майже вдвічі: з 7147 млн грн у 2008 р.

до 3783 млн грн у 2011 р., або на 47 %. Натомість обсяги короткострокових кредитів у Закарпатській області за 2008–2011 рр. збільшилися з 918 млн грн до 1330 млн грн, а темп їх приросту становив 49 %. Слід зазначити, що такий стан речей характерний не тільки для банківського сектора Закарпаття, але й для банківської системи України загалом. Адже результатом кредитного буму в 2007–2008 рр. і гонитвою комерційних банків за надприбут-

ками від кредитної діяльності стало значне погіршення якості кредитного портфеля, що особливо загострилося в кризовий період. Наслідком такої ситуації стало посилення вимог до кредитних операцій банків, у першу чергу стосовно їх належного ресурсного забезпечення, цільового спрямування, оцінки кредитоспроможності позичальників, виходячи з їх власних можливостей і перспектив розвитку.

В цьому аспекті для банківського сектора Закарпатської області в післякризовий період характерною тенденцією є істотне зниження обсягів кредитів, наданих фізичним особам, а також вкладень в іноземній валюті (табл. 2). Зокрема, банківські позики юридичним особам за 2008–2011 рр. знизилися з 2375 млн грн до 1393 млн грн, а їх частка – з 29,4 до 27,3 %.

Таблиця 2

Динаміка кредитів, наданих банківськими установами Закарпатської області впродовж 2008–2011 рр. у розрізі позичальників і валют

(млн грн)

Показник	Рік			
	2008 р.	2009 р.	2010 р.	2011 р.
Всього наданих кредитів, в тому числі:	8065	7459	6204	5113
За суб'єктами:				
- юридичні особи	2375	2304	1954	1393
- фізичні особи	5690	5155	4250	3720
Частка в обсязі наданих кредитів, % :				
- юридичні особи	29,4	30,9	31,5	27,3
- фізичні особи	70,6	69,1	68,5	72,7
У валюті:				
- національна	2051	2015	1878	1920
- іноземна	6014	5444	4326	3193
Частка в обсязі наданих кредитів, %:				
- національна	24,5	27,0	30,3	37,6
- іноземна	75,5	73,0	69,7	62,4

Величина кредитних вкладень фізичним особам знизилася з 5690 млн грн до 3720 млн грн, а частка в обсязі наданих кредитів за 2008–2010 рр. зменшилася з 70,6 до 68,5 %, але на кінець 2011 р. становила 72,7 %. Незначне збільшення частки банківських позик даним економічним суб'єктам пов'язане з істотним зниженням обсягів кредитів, наданих юридичним особам. Зазначимо, що, загалом, у банківській системі України склалася протилежна ситуація. Зокрема, упродовж 2008–2011 р. частка обсягів кредитів юридичних осіб збільшилася із 60 до 70 %, а питома вага позик фізичних осіб знизилася з 34 до 21 % [6]. Таким чином, банківські установи Закарпатської області орієнтуються на кредитування населення, а величина кредитів, наданих юридичним особам, є порівняно незначною. Така специфіка банківського кре-

дитування в Закарпатті очевидно пов'язана з особливостями та рівнем соціально-економічного розвитку території. Адже за цим показником область відноситься до регіонів-аутсайдерів у державі та характеризується низькими обсягами реалізованої промислової продукції, обсягами валової доданої вартості, розмірами інвестицій в основний капітал. Крім того, в області відсутнє потужне промислове виробництво, а частка кількості малих підприємств у загальній кількості підприємств є найвищою в Україні (понад 90 %).

Стосовно валюти, у якій здійснювалося банківське кредитування в Закарпатті, спостерігається тенденція зниження позик у іноземній валюті, але вони ще залишаються значними. Зокрема, впродовж 2008–2011 рр. величина позик у національній валюті зменшилася з 2051 млн грн до 1920 млн грн, а в іноземній –

з 6014 млн грн до 3193 млн грн. Частка банківських позик у гривні в Закарпатській області зросла з 24,5 до 37,6 %, а в іноземній валюті знизилася з 75,5 до 62,4 % за аналізований період. Отже, незважаючи на тенденцію зниження кредитів в іноземній валюті в регіоні, питома вага їх залишається значною та істотно перевищує цей показник загалом по Україні, який впродовж аналізованого періоду зменшився з 59,1 до 40,3 % [5]. Така ситуація є наслідком інтенсивного кредитування в іноземній валюті у Закарпатській області та високим ступенем доларизації вітчизняної економіки в докризовий період загалом. Зважаючи на те, що основним позичальником у регіоні є населення, очевидно, що умови кредитування (зокрема, розмір відсоткової ставки, валютний курс) для фізичних осіб у іноземній валюті були вигіднішими, ніж у національній. З іншого боку, в піс-

лякризовий період банківські установи значно посилили контроль за наданням позик в іноземній валюті, враховуючи валютний ризик і активніше почали здійснювати кредитування в гривні, в першу чергу споживче.

Дуже негативним явищем є зростання простроченої кредитної заборгованості банківського сектора Закарпатської області впродовж 2008–2011 рр. Слід зазначити, що за 2008–2010 рр. обсяг проблемних позик збільшився з 266 млн грн до 849 млн грн, а на кінець 2011 р. знизився до 769 млн грн загалом питома вага даних позик в обсязі наданих збільшилася з 3,3 до 15,0 % за 2008–2011 рр., що свідчить про значне зниження якості кредитного портфеля банківських установ Закарпатської області. Така ситуація пов'язана зі значним зростанням негативних кредитів в іноземній валюті (рис. 2):

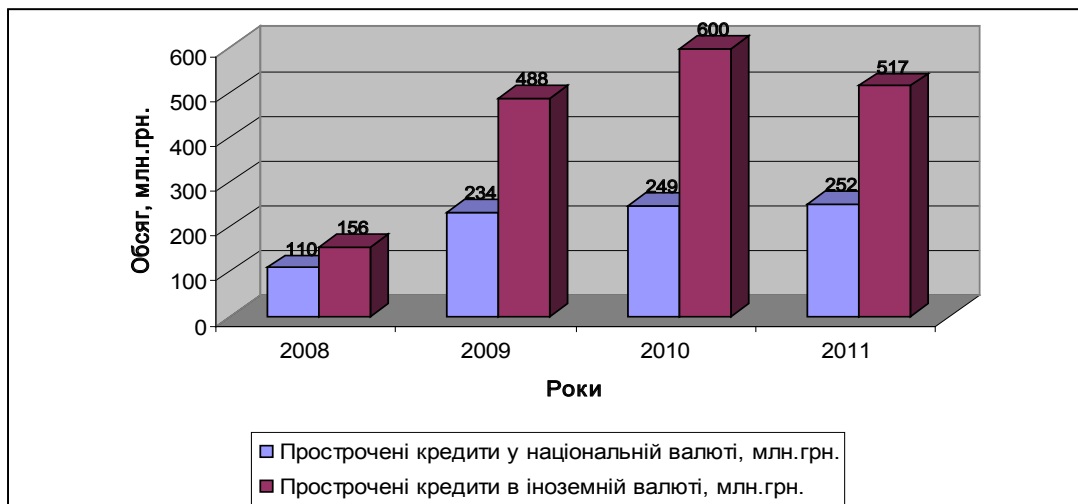

Рис. 2. Динаміка обсягів прострочених банківських кредитів в Закарпатській області впродовж 2008–2011 рр. у розрізі валют

Отже, величина прострочених позик в іноземній валюті за 2008–2010 рр. збільшилася майже в чотири рази: з 156 млн грн до 600 млн грн, а на кінець 2011 р. знизилася до 517 млн грн. Отже, банківським установам слід посилити увагу та контроль щодо роботи з проблемними позиками та вжити ефективні заходи стосовно їх подальшого зниження.

Для розвитку регіону важливою є не тільки діяльність конкретних суб'єктів, але й цілих галузей його економіки. Слід відмітити, що

Закарпатська область володіє значними природно-кліматичними, трудовими, рекреаційними ресурсами для розвитку сільського господарства, добувної промисловості, туризму. У зв'язку з цим важливо з'ясувати, в які види економічної діяльності Закарпаття спрямовується найбільше кредитних вкладень (табл. 3).

Статистичні дані свідчать, що найбільше кредитних вкладень упродовж аналізованого періоду було спрямовано у сферу торгівлі та в обробну промисловість. 2008 р. питома вага

Таблиця 3

**Динаміка кредитів, наданих банківськими установами Закарпатської області
впродовж 2008–2011 рр. у розрізі видів економічної діяльності**

Вид економічної діяльності	Рік	2008		2009		2010		2011	
		сума, млн грн	пит. вага, %	сума, млн грн	пит. вага, %	сума, млн грн	пит. вага, %	сума, млн грн	пит. вага, %
Всього, з них :		2375	100,0	2304	100,0	1954	100,0	1393	100,0
- сільське госп-во та лісове госп-во, мисливство		180	7,6	221	9,6	97	5,0	77	5,5
- обробна промисловість		685	28,8	686	29,7	532	27,2	318	22,8
- будівництво		99	4,2	55	2,4	54	2,7	80	5,8
- оптова та роздрібна торгівля, торгівля транспорт. засобами		1048	44,1	971	42,2	817	41,8	479	34,4
- готелі та ресторани		53	2,3	40	1,8	41	2,1	41	2,9
- транспорт і зв'язок		138	5,8	126	5,4	45	2,3	38	2,7
- колективні, громадські та особисті послуги		30	1,3	25	1,1	3	0,1	3	0,2
- фінансова діяльність		3	0,0	2	0,0	260	13,3	254	18,2
- інші		140	5,9	179	7,8	105	5,5	103	7,5

позик у зазначені види економічної діяльності становила 72,9 %, а на кінець 2011 р. – 57,2 %. Причому частка позик, спрямованих у сферу торгівлі, знизилася з 44,1 % у 2008 р. до 34,4 % у 2011 р., а частка обробної промисловості зменшилась відповідно з 28,8 % до 22,8 %. Отже, саме торгівля, як найбільш гнучкий, вигідний і такий, що забезпечує «швидкі» прибутки від діяльності, залишається основним позичальником на регіональному ринку кредитних ресурсів. Суб'єкти кредитних відносин (як кредитори, так і позичальники) зацікавлені в швидкому обороті капіталу та поверненні інвестованих коштів. Відволікання і вкладення коштів на тривалі строки та в інвестиційні проекти здійснюється у набагато менших обсягах. Такий підхід не забезпечує конкурентних переваг регіональній економіці, не сприяє розширенню виробництва та створенню нових робочих місць на тривалу перспективу. Незначними є банківські кредити, надані на розвиток сільського господарства, лісового господарства та мисливства, частка їх за 2008–2011 рр. знизилася з 7,6 до 5,5 %. Також низькою є частка кредитів, наданих у сектор колективних, громадських і особистих послуг, у сферу транспорту, в розвиток готельно-ресторанного бізнесу. Позитивною тенденцією в

області є збільшення масштабів кредитування будівництва, адже загальновідомо, що позитивним фактом зростання обсягів будівництва є той мультиплікаційний ефект, який справляє розвитку цього виду економічної діяльності на інші види. Впродовж 2008–2010 рр. частка наданих позик у цю галузь скоротилася із 4,2 до 2,7 %, а на кінець 2011 р. становила 5,8 %. Очевидно, що скорочення зазначених позик, в першу чергу є наслідком кризових подій. Упродовж 2010–2011 рр. істотно зросло банківське кредитування фінансової діяльності в Закарпатській області, частка якого на кінець 2011 р. становила 18,2 %.

Отже, стан банківського сектора Закарпатської області характеризується скороченням обсягів кредитування, причому за рахунок значного зниження довгострокових позик. Крім того, спостерігається скорочення банківського кредитування юридичних осіб, а також зниження обсягів і частки позик в іноземній валюті в регіоні. Дуже негативним явищем є наявність значної заборгованості у кредитному портфелі банківських установ у регіоні, отже, слід застосувати дієві методи та інструменти для її усунення.

Банки можуть ефективно здійснювати кредитування економіки лише за наявності

достатньої кількості ресурсів. Характерною особливістю банківського кредитування є використання для цього залучених коштів, основними серед яких є депозити. Проведена порівняльна динаміка депозитних зобов'язань

банківських установ регіону з обсягами кредитних вкладень за 2008–2011 рр. свідчить про розрив між ними на користь наданих позик (табл. 4):

Таблиця 4

Динаміка співвідношення залучених депозитів і наданих кредитів банківськими установами в Закарпатській області впродовж 2008–2011 рр.

Показники	Роки	2008	2009	2010	2011
Сума депозитних зобов'язань, млн грн		2844	2483	3145	3267
Сума наданих кредитів, млн грн		8065	7459	6204	5113
Співвідношення депозитів та кредитів		0,35	0,33	0,51	0,64

Упродовж 2008–2009 рр. співвідношення депозитних зобов'язань, залучених банківськими установами в Закарпатській області та наданих кредитів знизився з 0,35 до 0,33 відповідно, але вже на кінець 2011 р. цей показник становив 0,64. Втім, збільшення цього коефіцієнта відбулося за рахунок значного скорочення обсягів кредитування в регіоні, а обсяги зростання депозитів у банківських установах області є порівняно незначними. Впродовж 2008–2011 рр. вони збільшилися з 2844 млн грн до 3267 млн грн відповідно, а темп приросту їх за аналізований період становив 15 %. Така ситуація пов'язана з низь-

кими доходами населення, наявністю значної кількості збиткових і нерентабельних підприємств. Крім того, банківський сектор Закарпаття представлений структурними підрозділами потужних банків з інших регіонів держави, які володіють необхідною ресурсною базою для здійснення активних операцій на території області.

Позитивною тенденцією в нарощенні депозитів у банківських установах Закарпаття є переважання строкових вкладів як найбільш надійного та стабільного джерела, необхідного для здійснення активних операцій (рис. 3):

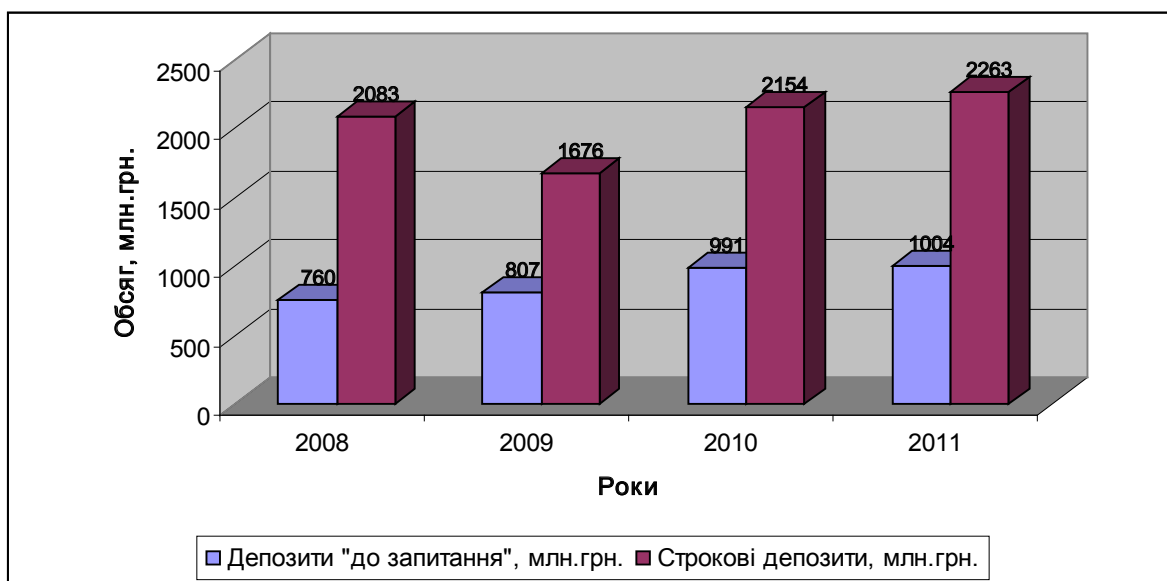

Рис. 3. Динаміка депозитних зобов'язань банківських установ Закарпатської області впродовж 2008–2011 рр. в розрізі строків

Обсяги строкових депозитів впродовж 2008–2011 рр. збільшилися з 2083 млн грн до 2263 млн грн, а темп приросту їх за аналізований період становив 8,6 %. Упродовж 2009 р. спостерігалось зниження обсягу строкових депозитів до 1676 млн грн, яке пов'язане з початком кризи у кінці 2008 р., унаслідок чого стався відтік коштів із банківських установ на регіональному рівні. Депозити «до запитання» в банківських установах Закарпатської області характеризуються зростанням в менших обсягах, але вищими темпами. Зокрема, за період 2008–2011 рр. вони збільшилися з 760 млн грн до 1004 млн грн, а темп приросту їх становив 32,1 %. Вочевидь, ця ситуація пов'язана зі зростанням обсягів зарплатних проектів у регіоні, активним рекламуванням і впровадженням банківськими установами

платіжних карток, популяризацією безготівкових розрахунків загалом.

Головними депонентами у банківських установах Закарпаття є фізичні особи. Вклади населення за 2008–2011 рр. збільшилися з 2244 млн грн до 2701 млн грн, а частка їх в обсязі залучених депозитів за цей період зросла з 79,0 % до 82,7. Спостерігається також тенденція збільшення гривневих вкладів у банківських установах області. За період 2008–2011 рр. їх обсяги зросли з 1361 млн грн до 1667 млн грн, а частка – з 47,9 до 51,0 % відповідно (табл. 5). Така ситуація є наслідком активації банківської діяльності в регіоні стосовно нарощення депозитних ресурсів у національній валюті, в першу чергу шляхом розроблення та використання як цінових, так і нецінових методів.

Таблиця 5

Динаміка депозитів, залучених банківськими установами Закарпатської області впродовж 2008–2011 рр. у розрізі вкладників і валют

(млн грн)

Показник	2008 р.	2009 р.	2010 р.	2011 р.
Всього залучених депозитів, в тому числі:	2844	2483	3145	3267
За вкладниками:				
- юридичні особи	600	431	539	566
- фізичні особи	2244	2052	2606	2701
Частка в обсязі залучених депозитів, %:				
- юридичні особи	21,0	17,4	17,1	17,3
- фізичні особи	79,0	82,6	82,9	82,7
У валюті:				
- національна	1361	1084	1584	1667
- іноземна	1483	1399	1561	1600
Частка в обсязі залучених депозитів, %:				
- національна	47,9	43,7	50,4	51,0
- іноземна	52,1	56,3	49,6	49,0

За видами економічної діяльності найбільшими депонентами є підприємства обробної промисловості та торгівлі. Згідно зі статистичними даними ТУ НБУ, в Закарпатській області у 2008 р. частка їх вкладів становила 20,0 та 29,3 %, а на кінець 2011 р. – 22,1 та 16,4 % відповідно. Характерним є і той факт, що за цими видами економічної діяльності залучено найбільші обсяги банківських кредитів, що очевидно пов'язано зі специфікою їх функціонування.

Отже, банківські установи Закарпаття посилюють роботу щодо залучення депозитів. Позитивною тенденцією при цьому є збільшення величини строкових вкладів як стабільного та надійного джерела для здійснення активних операцій. Депозитна база банківського сектора регіону практично повністю формується за рахунок депозитних вкладів місцевого населення.

На наш погляд, слід активізувати позиції «Комінвестбанку» в Закарпатській області як

фінансово-кредитного регулятора. Адже головними його перевагами як регіонального банку є тісний зв'язок із місцевою економікою, напрацьовані контакти з місцевою адміністрацією, гнучкі схеми роботи з клієнтами. Важливе значення для його подальшого функціонування та стимулювання соціально-економічного розвитку регіону має визначення власної ніші на ринку, виходячи із запитів суб'єктів економіки. Закарпаття потребує банківських послуг для розвитку малого та середнього бізнесу, туристично-рекреаційної галузі, сільського господарства. Крім того, область є прикордонною, що дозволяє банківській системі регіону, а відповідно й держави, виходити на міжнародний рівень діяльності.

Варто також посилити взаємовідносини між регіональною банківською системою, місцевими органами влади та суб'єктами підприємництва. Наслідками їх співпраці повинні стати регулярні проведення конференцій, консультацій, розробка спільної програми розвитку банківських установ і економіки на регіональному рівні. Такі заходи можуть бути результативними не тільки для Закарпаття, але і для всіх областей нашої держави.

Зважаючи на вищевикладене, з метою покращання функціонування регіонального банківського сектора в контексті соціально-економічного розвитку Закарпаття, на наш погляд, доцільно:

- по-перше, збільшувати обсяги інвестиційних і довгострокових кредитних вкладень у розвиток бізнесу, зокрема малого, та пріоритетних галузей, які б сприяли стимулюванню регіонального розвитку;
- по-друге, для обслуговування малого підприємництва та покращання його фінансового забезпечення в області слід посилити діяльність регіонального банку;

- по-третє, необхідно чітко визначити роль і завдання банківських установ у контексті соціально-економічного розвитку регіону, у зв'язку з чим доцільно розробити Програму розвитку регіональної банківської системи та вдосконалити управління цією системою загалом.

Виконання вищевказаних завдань, на наш погляд, сприятиме покращанню банківської діяльності в регіоні і, як наслідок, соціально-економічному розвитку загалом.

ЛІТЕРАТУРА

1. Бритченко И. Г. Региональное банковское рынковедение (теория, методология, технология). Ч. 1. Теория регионального банковского рынковедения : [монография] / И. Г. Бритченко. – Донецк : ДонГУЭТ, 2002. – 122 с.
2. Другов О. О. Політика регіонального розвитку банківської системи України / О. О. Другов // Вісник Української академії банківської справи. – 2006. – № 1. – С. 56–60.
3. Заславська Н. Особливості формування ресурсів банківського сектору регіону та їх розміщення в реальну економіку / Н. Заславська // Вісник НБУ. – 2009. – № 4. – С. 52–55.
4. Копилюк О. І. Оцінка ефективності діяльності банків на регіональному рівні / О. І. Копилюк // Соціально-економічні дослідження в перехідний період. Розвиток територіально-виробничих систем : [зб. наук. пр.] / НАН України, Ін-т регіональних досліджень ; відп. ред. проф. Бойко Є. І. – Львів, 2007. – Вип. 6 (68). – С. 285–292.
5. Кредити, надані резидентам у розрізі видів валют і строків погашення // Бюлетень НБУ. – 2012. – № 3. – С. 101.
6. Основні показники діяльності банків України на 1 січня 2012 р. // Вісник НБУ. – 2012. – № 3. – С. 37.